27/01/2022

Η Εκκλησία της Ελλάδος και η διάσωση των Εβραίων

Αυτοκέφαλες Εκκλησίες / Εκκλησία της Ελλάδος

Η 27η Ιανουαρίου είναι αφιερωμένη από το Ελληνικό Κοινοβούλιο στη Μνήμη του Ολοκαυτώματος των Ελλήνων Εβραίων. Η ημέρα αυτή θυμίζει όμως και μία λαμπρή σελίδα της Εκκλησίας της Ελλάδος η οποία έκανε το παν για τη διάσωση των Ελλήνων Εβραίων.

Επιμέλεια: Νικόλαος Ζαΐμης

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι ενέργειες του Αρχιεπισκόπου Αθηνών Δαμασκηνού Παπανδρέου, του Μητροπολίτη Ζακύνθου Χρυσοστόμου Α’, του Μητροπολίτη Άρτης Σπυρίδωνος, του Μητροπολίτη Διδυμοτείχου Ιωακείμ, του Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γεννάδιου και του Μητροπολίτη Δημητριάδος Ιωακείμ.

Η δράση του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού

Ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός σε συνεργασία με τον Άγγελο Εβερτ και τον Γενικό Διευθυντή των Διοικητικών Υπηρεσιών του Δήμου Αθηναίων Π. Χαλδέζο έσωσε εκατοντάδες Εβραίους «βαπτίζοντας» τους στα χαρτιά Χριστιανούς. Μάλιστα, με την υπογραφή του Έβερτ, ζήτησε να εκδίδει πλαστές ταυτότητες, στις οποίες

αναγραφόταν το ως θρήσκευμα των Εβραίων «Χριστιανός Ορθόδοξος».

Ο Ηλίας Βενέζης, ένας από τους βιογράφους του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού, μεταφέρει τον διάλογο που είχε ο Αρχιεπίσκοπος με τον Χαλδέζο: *«Εγώ έκαμα το Σταυρό μου, μίλησα με τον Θεό και απεφάσισα να σώσω όσες ψυχές Εβραίων ημπορώ. Έστω κι αν κινδυνεύω. Εγώ θα "βαπτίζω" τους Εβραίους και εσύ θα δίδεις πιστοποιητικό του Δήμου για να πάρουν ταυτότητα ως Χριστιανοί Έλληνες...»*

"Οι Ιεράρχες της Ελλάδος δεν τουφεκίζονται, απαγχονίζονται"

Ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός έστειλε και επιστολή προς τις γερμανικές κατοχικές δυνάμεις, με την οποία ζητούσε την προστασία των Ελλήνων Εβραίων.

Στα γενναία λόγια του μεταξύ άλλων ανέφερε :*«Σύμφωνα με τους όρους της ανακωχής, όλοι οι Έλληνες πολίτες, χωρίς διακρίσεις, φυλής ή θρησκείας, θα έπρεπε να τυγχάνουν ίσης μεταχείρισης από τις κατοχικές αρχές. Οι Έλληνες Εβραίοι έχουν αποδείξει την αξία τους. Έχουν συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, είναι νομοταγείς πολίτες και κατανοούν πλήρως τα καθήκοντά τους, ως Έλληνες. Έχουν κάνει θυσίες για την Ελλάδα και ήταν πάντα στην πρώτη γραμμή της πάλης του ελληνικού έθνους, για την υπεράσπιση των αναφαίρετων ιστορικών δικαιωμάτων του.»*

Αξέχαστα έχουν μείνει τα λόγια που ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός είπε στον επικεφαλής της γερμανικής αστυνομίας και των SS στην Αθήνα, **Jurgen Stroop** όταν αυτός τον απείλησε με τουφεκισμό όταν έλαβε την επιστολή του: **«Οι Ιεράρχες της Ελλάδος, στρατηγέ Στρόπ, δέν τουφεκίζονται, απαγχονίζονται. Σάς παρακαλώ νά σεβασθήτε αυτήν την παράδοσιν».**

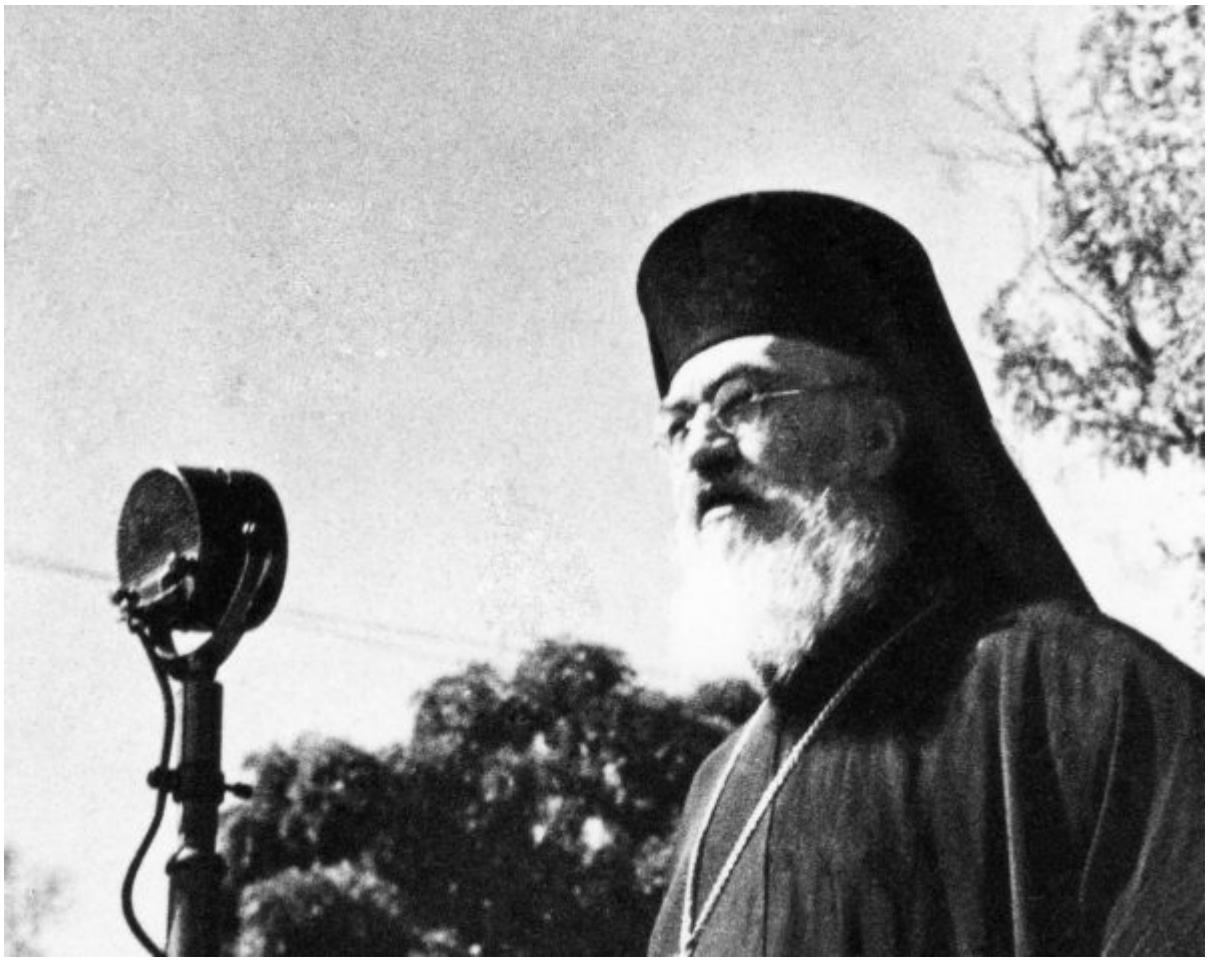

Η διάσωση των Εβραίων της Ζακύνθου – Μια σπάνια περίπτωση στην κατεχόμενη Ευρώπη

Το παράδειγμα του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού ακολούθησε και ο Μητροπολίτης Ζακύνθου Χρυσόστομος ο οποίος έσωσε όλους τους Εβραίους του νησιού.

Το 1943 ο εβραϊκός πληθυσμός της Ζακύνθου ήταν 275 άτομα, τα οποία δεν είχαν αντιμετωπίσει ιδιαίτερα προβλήματα στη διάρκεια τις ιταλικής Κατοχής. Η καταγραφή τους από τους Γερμανούς επιχειρήθηκε στα τέλη Δεκεμβρίου 1943. **Χάρη στη στάση του Μητροπολίτη, του Δημάρχου και των κατοίκων του νησιού οι Εβραίοι της Ζακύνθου δεν εκτοπίστηκαν, περίπτωση σπανιότατη στην κατεχόμενη Ευρώπη.**

Στα τέλη Δεκεμβρίου 1943 ο Δήμαρχος Λουκάς Καρρέρ έλαβε από τους Γερμανούς την εντολή να παραδώσει κατάλογο των Εβραίων της Ζακύνθου. Ακολούθησε συνάντηση του στρατιωτικού διοικητή με τον Χρυσόστομο, τον Καρρέρ και τον Πρόεδρο της Ισραηλιτικής Κοινότητας Μωϋσή Γκανή, οι οποίοι ισχυρίστηκαν ότι οι περισσότεροι Εβραίοι είχαν ήδη φύγει από το νησί λόγω του πολέμου και των βομβαρδισμών. Ο διοικητής Lütt διέταξε τη λήψη άμεσων μέτρων καθημερινού

ελέγχου των Εβραίων και απαίτησε να του παραδοθεί αμέσως ο κατάλογός τους. Τότε, ο Χρυσόστομος του παρέδωσε έγγραφο που περιλάμβανε μόνον δύο ονόματα: Το δικό του και του Δημάρχου.

Λέγεται ότι ο Χρυσόστομος απέστειλε και ένα τηλεγράφημα στον Χίτλερ, με το οποίο του υπενθύμισε ότι είχαν συναντηθεί στο Μόναχο και τον διαβεβαίωσε ότι οι «Εβραίοι της Ζακύνθου ανήκαν στο ποίμνιό του» και ότι ήταν τελείως ακίνδυνοι, καθώς και ότι επακολούθησε διαταγή να παραμείνουν οι Εβραίοι στη Ζάκυνθο, με την ευθύνη του Μητροπολίτη και του Δημάρχου. Η διαταγή δεν διασώθηκε, ούτε αντίγραφό της.

Οι εβραϊκή κοινότητα της Ζακύνθου, θέλοντας να εκφράσει την ευγνωμοσύνη της στο «νησί των Δικαίων», δώρισε όλα τα βιτρό του Καθολικού της Μονής του Αγίου Διονυσίου.

Με την υποστήριξη του Διορθοδόξου Κέντρου της Εκκλησίας της Ελλάδος πραγματοποιήθηκε διεθνής εκδήλωση προς τιμή του Μακαριστού Μητροπολίτου Ζακύνθου κυρού Χρυσοστόμου και του τότε δημάρχου Ζακύνθου Λουκά Καρρέρ με αφορμή την ημέρα μνήμης του Ολοκαυτώματος.

Δείτε όλη την εκδήλωση εδώ:

Άλλες περιπτώσεις

Υπήρχαν όμως και άλλες περιπτώσεις που Ιεράρχες με ενέργειες τους προστάτευσαν τους Έλληνες Εβραίους από τις μαζικές διώξεις και το μένος των ναζιστικών στρατευμάτων.

Το Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος κάνει ιδιαίτερη μνεία στους εξής Μητροπολίτες:

α. Δημητριάδος Ιωακείμ Αλεξόπουλο

Χαρακτηριστικά αναφέρονται αποσπάσματα από γραπτά του Μητροπολίτη.

«Ὁ ἀρχιραββῖνος ἔσπευσε μετὰ τὴν ἔξοδόν του ἀπὸ τὸ γερμανικὸν φρουραρχεῖον πρὸς συνάντησίν μου εἰς τὴν Μητρόπολιν. Μοῦ ἐζήτησεν ἐπιμόνως νὰ πληροφορηθῶ ὑπευθύνως καὶ ἐξ ἀπολύτως ἐγκύρων γερμανικῶν πηγῶν, τὰς πραγματικὰς προθέσεις τῶν Γερμανῶν (...) Ἐσκέφθην ἀμέσως τὸν Γερμανὸν πρόξενον Ἕλμουτ Σέφελ (...) ἡ προφορικὴ ἀπάντησις τοῦ ὁποίου ἦταν λακωνικὴ καὶ τελεσίδικος «νὰ φύγουν γρήγορα ἐκ τῆς πόλεως πρὸ τῆς λήξεως τῆς δοθείσης προθεσμίας». Τὸν συνεβούλευσα καὶ ἐγὼ μὲ τὴν σειράν μου τὰ ἴδια καὶ τοῦ ἐπέδωσα συστατικὸν ἔγγραφον ἀπευθυνόμενον πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν χωριῶν, τὴν Ἀντίστασιν καὶ τοὺς ἱερεῖς νὰ τὸν βοηθήσουν ἐν παντί».

Φύλαξη απαγορευμένων αντικειμένων

«Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὡς καὶ τὴν ἑπομένην, μερικοὶ Ἰσραηλῖται συμπολῖται μας μοῦ ἔφεραν νὰ τοὺς φυλάξω πολύτιμα πράγματά των ἠσφαλισμένα εἰς μεταλλικὰ κυτία. Διέσωσα τοὺς μικροὺς αὐτοὺς θησαυροὺς κρυμμένους ὄπισθεν τῶν βιβλίων τῆς βιβλιοθήκης μου καὶ ἀκόμη ἐντὸς τῆς μεταλλικῆς θήκης ἔνθα ἐτοποθέτουν τὴν ἀρχιερατικὴν μου μίτρα. Ὅταν ἐπανῆλθον, μὲ δάκρυα εὐγνωμοσύνης καὶ χαρᾶς καὶ τὰ παρέλαβον, μοὶ προσέφεραν ἰδιαιτέραν συγκίνησιν».

«Δὲν ἠμέλησα ἐπίσης νὰ ἀπευθύνω τὴν 6.11.1944 δημοσίαν διὰ τοῦ Τύπου ἀνακοίνωσιν. ‘’Οἱ συμπολῖται μας Ἰσραηλῖται ἐπιστρέφουν ἀπὸ τὰ χωριά. Τὰ βιβλία ὅμως τῆς συναγωγῆς καὶ τοῦ ἀρχιραββίνου δὲν ὑπάρχουν. Ὅσοι ἔτυχε νὰ ἔχουν τοιαῦτα βιβλία γραμμένα εἰς τὴν ελληνικήν ἢ ἑβραϊκὴν παρακαλοῦνται νὰ τὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸν ἀρχιραββῖνον (ὁδὸς Παλαιστίνης 8), καθὼς καὶ φύλλα ἀκόμη κομμένα ἀπὸ βιβλία ἰδικά των. Ἐπίσης καὶ ὅσοι ἔχουν ροῦχα, ἔπιπλα ἢ ἄλλα πράγματα νὰ τὰ ἐπιστρέψουν εἰς τοὺς δικαιούχους διὰ νὰ ζήσουν κι ἐκεῖνοι τώρα ποὺ ἀπεκτήσαμεν ὅλοι τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος μας’’».

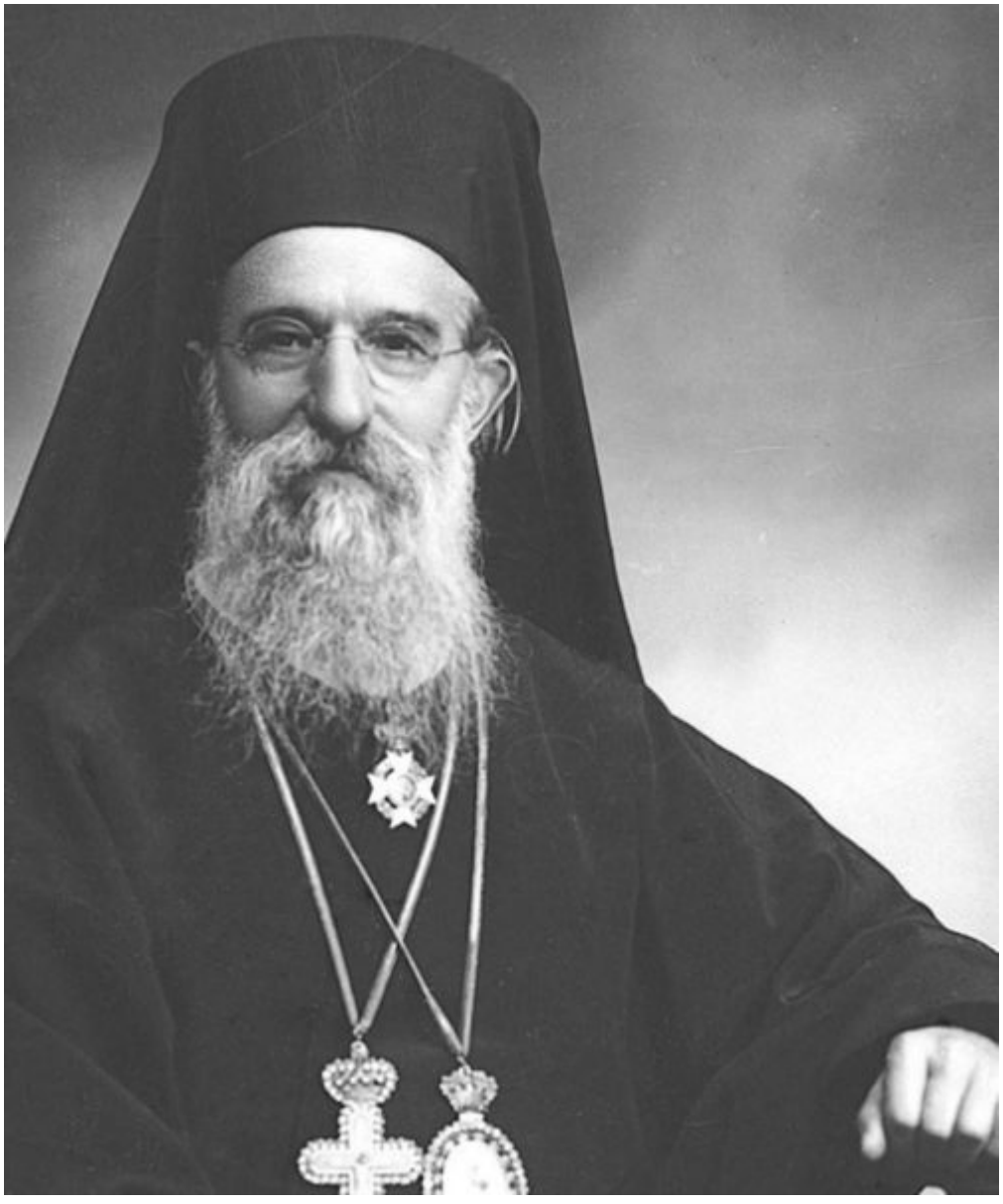

β. Άρτης Σπυρίδων Γκινάκας

Σύμφωνα με την τοπική παράδοση, που καταγράφει ο Κ. Τσιλιγάννης, μετά την ανακοίνωση των περιοριστικών μέτρων που έλαβαν οι Γερμανοί στην πρώην ιταλική ζώνη κατοχής (4.10.1943), ο μητροπολίτης Σπυρίδων έκανε διάβημα υπέρ των εβραίων στις γερμανικές αρχές. Μετά την απόρριψη του διαβήματος συνέστησε στους εβραίους της πόλης να δραπετεύσουν στα γύρω χωριά, αλλά

λίγοι τον άκουσαν.

Μαρτυρία

Ένας εκ των διαδόχων του, ο μητροπολίτης Ιγνάτιος Γ΄, διατύπωσε ως εξής την τοπική παράδοση για τις σχέσεις του Σπυρίδωνος με την εβραϊκή κοινότητα:

«Δέν θά ἦτο ὑπερβολή, ἂν τις εἴπη ὅτι ὁ ἀείμνηστος οὗτος Μητροπολίτης εἶχε τοὺς ἑβραίους ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ προστασίαν του εἰς βαθμὸν ἀνώτερον τῶν χριστιανῶν. Συνεμμερίζετο τὴν ἀδυναμίαν τοῦ γένους ἐν τοῖς χαλεποῖς ἐκείνοις καιροῖς καὶ κατέβαλεν ὑπεράνθρωπους προσπαθείας, ἵνα μὴ θιγῶσιν οὐδ’ ἐπ’ ἐλάχιστον. Εἶχεν ἄλλως τε καὶ ἐπὶ τῶν προπολεμικῶν ἐτῶν λίαν ἀγαθάς σχέσεις ἀνταποδίδων καὶ οἴκοι τὰς ἐπισκέψεις κατὰ τὰς ἑορτάς».

γ. Διδυμοτείχου Ιωακείμ Σιγάλας

Όταν εκδόθηκε διαταγή για τη συγκέντρωση των εβραίων του Διδυμοτείχου με σκοπό τον εκτοπισμό τους (4.5.1943), ο Ιωακείμ παρενέβη στις γερμανικές αρχές και παρακάλεσε για την «ἀποφυγὴν οἱασδήποτε σκληρότητος καὶ ἀπανθρώπου μεταχειρίσεως τούτων».

Κατά την ημέρα της μεταφοράς των εβραίων της πόλης από τη συναγωγή στο σιδηροδρομικό σταθμό (5.5.1943), ο Ιωακείμ βρέθηκε σκόπιμα στο δρόμο τους και

«προέπεμψεν αὐτοὺς δακρύων, εὐχηθεὶς ‘καλὴν τύχην’, οὗτοι δὲ κλαίοντες ἀπεχαιρέτουν αὐτόν, ὁδηγούμενοι, φεῦ, εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου των» (αφήγηση του διαδόχου του).

Μαρτυρία

Ένας από τους ελάχιστους επιζώντες εβραίους του Διδυμοτείχου, ο γιατρός Μάρκος Ναχόν, γράφει: *Αὐτὴν τὴν στιγμὴν καὶ δῆθεν κατὰ τύχην, ο Μητροπολίτης μὲ τὸ μεγάλο του θάρρος, ποὺ δὲν τοῦ ἔλειψε ποτέ, διέρχεται τὴν ἰσραηλιτικὴν συνοικίαν. Κανεὶς δὲν ἀπατᾶται διὰ τὸν πραγματικὸν σκοπὸν τοῦ περιπάτου του. Οἱ Ἰσραηλῖται καταλαβαίνουν καλὰ ὅτι κατέβηκε εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ τοὺς ἀποχαιρετήση καί νὰ τοὺς δείξη τὴν συμπάθειάν του. Πολλοί εἰς ἔνδειξιν εὐχαριστήσεως τοῦ φιλοῦν διὰ τελευταίαν φορὰν τὸ χέρι.*

Μάρκος Ναχόν, *Μπίρκεναου: Τὸ στρατόπεδον τοῦ θανάτου*, Θεσσαλονίκη 1991.

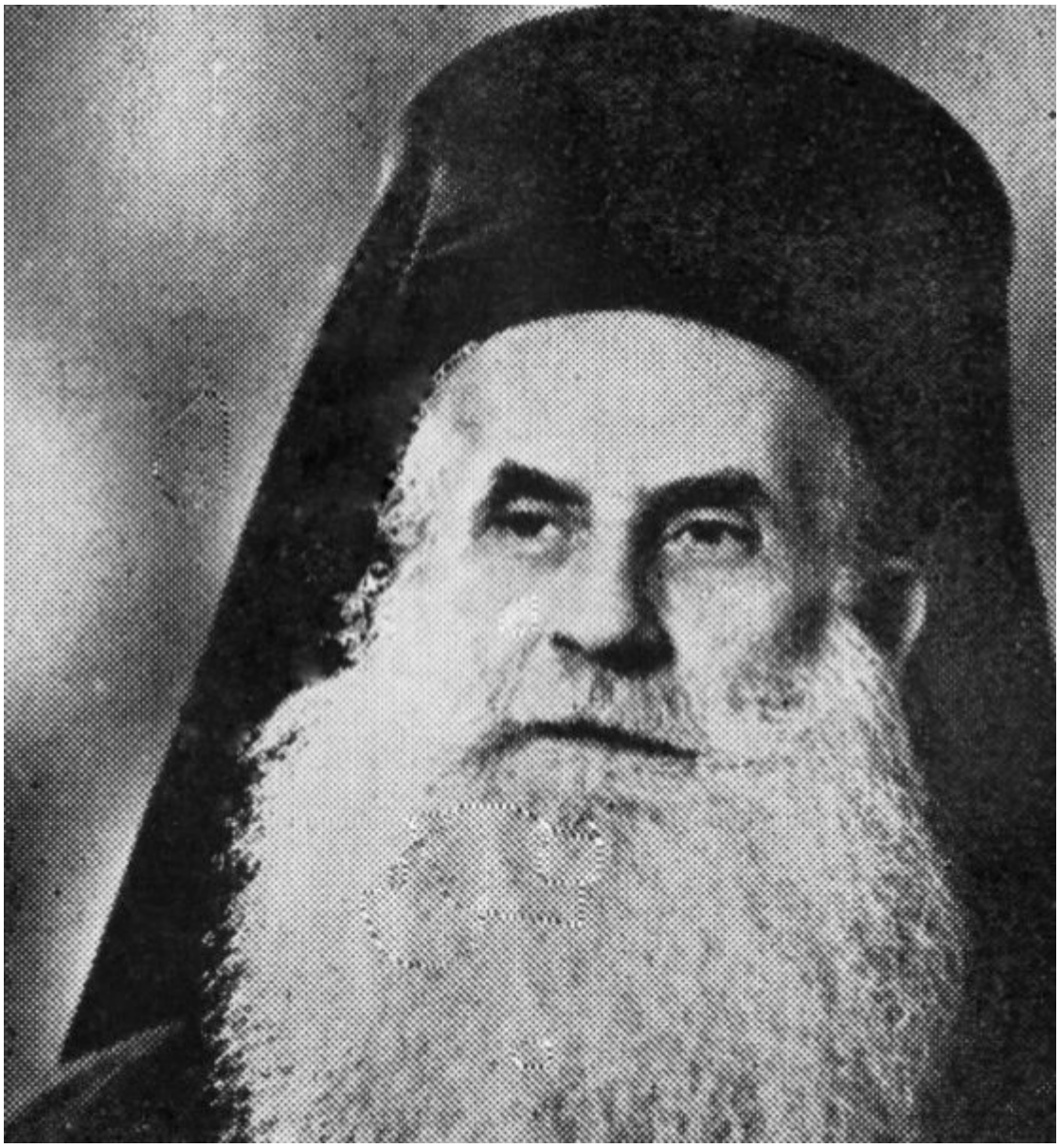

δ. Θεσσαλονίκης Γεννάδιος Αλεξιάδης

Όταν στις 5 Μαρτίου 1943 το γκέτο του Βαρώνου Χιρς περιφράχτηκε και ο αρχιραβίνος Κόρετς πληροφορήθηκε ότι οι εβραίοι επρόκειτο να εκτοπιστούν στην Πολωνία, ο Γεννάδιος απευθύνθηκε αμέσως στον πολιτικό σύμβουλο του στρατιωτικού διοικητή, Max Merten, και ζήτησε να μην πραγματοποιηθεί ο εκτοπισμός. Ο Μέρτεν όμως, απάντησε ότι οι διαταγές ήταν ανέκκλητες. Πιθανότατα ο Γεννάδιος επέδωσε και επιστολή, αντίγραφο σχεδίου της οποίας εντοπίστηκε στα αμερικανικά αρχεία. Τόνιζε ότι οι περισσότεροι εβραίοι ήταν νομιμόφρονες φτωχοί ή άποροι βιοπαλαιστές, που αν εκτοπίζονταν θα πέθαιναν οι περισσότεροι λόγω της μεγάλης φτώχειας. Ο λιμός του 1941-42 είχε προξενήσει αναλογικώς περισσότερα θύματα στον εβραϊκό πληθυσμό ελλείψει σχέσεων με την ύπαιθρο.

Τον Απρίλιο του 1943 ο Γεννάδιος μεσολάβησε για να πραγματοποιηθεί η άκαρπη συνάντηση του Ιωάννη Ράλλη που είχε μόλις αναλάβει πρωθυπουργικά καθήκοντα (7.4.1943) με τον αρχιραβίνο Κόρετς, το μόνο αποτέλεσμα της οποίας ήταν η καθαίρεση του τελευταίου.

Επίσης, ο Γεννάδιος μεσολάβησε στις αρχές Κατοχής και για μεμονωμένες περιπτώσεις εβραίων οι οποίοι φέρονταν να είχαν βαφτιστεί χριστιανοί.